

- Homer, C. J., James, S. A.: *Work-Related Psychosocial Stress and Risk of Preterm, Low Birthweight Delivery*. American Journal of Public Health, 1990, vol. 80, no. 2
- Kleinman, R. L.: *Family Planning Handbook for Doctors*. IPPF, London 1974
- Lampé, L.: *A reprodukció medicina új útjai, új etikai dilemmák*. Orvosi Hetilap, 1988, 129. évf., 40. sz.
- Lindbohm, Marja-Liisa; Hemminki, K.: *Parental Occupational Exposure and Spontaneous Abortions in Finland*. American Journal of Epidemiology, 1984, vol. 120, no. 3.
- Muresan, P.: *Manual de statistică sanitară*. Ed. Med. Bucuresti, 1980.
- Niculescu, T., Virágh Enikő: *Femeia în procesul muncii-comportament reproductiv* (ref. gen.). Rev. Igiena, 1988, vol. XXXVIII. nr. 4.
- Nunley, Wallace C., Kolp, Lisa A.: *Subsequent Fertility in Women who Undergo Cardiac Surgery*. American Journal of Obstetrics-Gynaecology, 1989. vol. 161. no. 3.
- Pressat, R.: *Analiza demografică*. Ed. Stiint. Bucuresti, 1974.
- Rane, A.: *Formation and Metabolism of Toxic Metabolites in the Human Fetus*. Raven Press, New-York, 1981.
- Rabkin, C. S.; Anderson, H. R.: *Maternal Activity and Birth Weight: A Prospective, Population-Based Study*. American Journal of Epidemiology, 1990, vol. 131, no. 3.
- Rusu O.: *Propedeutica Ginecologico-Obstetricală*, Ed. Dacia Cluj, 1975.
- Sárosi A.: *Az emberi élet szent*. Keresztény Szó, 1992. 9. sz.
- Savitz, D. A.: *Maternal Employment and Reproductive Risk Factors*. American Journal of Epidemiology, 1990, vol. 132. no. 5.
- Stoica, T.: *Sexologie*. Ed. Med. Bucuresti, 1975.
- Seregély Gy.: *Fogamzástáplás*. Medicina Kk. Bp, 1976.
- Szontágh F.: *Szülészet és nőgyógyászat. A gyakorló orvos enciklopédiája*. Medicina Kk. Bp, 1973.
- Virágh Enikő, Gábor, Silvia: *Fertilitatea si efecte ale unor noxe*. (Comunicare) USSM-Clin. Boli profes., 1986.
- WHO Technical Report Series No. 424.: *Developments in Fertility Control*, WHO, Geneva, 1969.
- WHO Technical Report Series No. 442.: *Health Aspects of Family Planning*. WHO, Geneva, 1970.
- Zoltán I.: *A születésszabályozás. Az orvostudomány aktuális problémái*. Medicina Kk. Bp., 1968, 1. sz.

Gálfalvi Sándor

KARÁCSONY SÁNDOR NEVELÉSELMÉLETE

Karácsony Sándor a magyar pedagógiai irodalom legjelentősebb alakjai közé tartozik, akinek jelentősége - szellemi rokonsága következtében is - Németh Lászlóéhoz hasonlítható.

Szász János egyik frásában azt közli: "Olyan sok Sütő Andrásunk van, hogy arról az egyről is lemondhatunk?" Parafrazálva a gondolatot, az oly méltatlanul agyonhallgatott, elfelejtett Karácsony Sándorral kapcsolatosan is feltehetjük a kérdést: olyan gazdag a pedagógiai irodalmunk, olyan sok neveléseméleti kutatónk van, hogy még a legjobbokról is megfeledkezhetünk? Nem jelent ez öncsonkítást?

Az utóbbi időben megkezdődött magyar tudományos körökben a szocialista pedagógia által megtépzott, majd betiltott nevelési elméletek újraértékelése. Karácsony Sándor neveléseméletéről a szakkörökben mindenki által nagyra becsült Kontra György értekezik, egy eddig még nyomtatásban meg nem jelent tanulmányában. Ezt a tanulmányt is felhasználtuk e rövid összefoglaló elkészítésében.

Végül ösztönzőleg hatott az is, hogy Karácsony Sándor neveléseméletében olyan tételeket fogalmazott meg, amelyek alkalmasak napjaink zűrzavarában eligazítást nyújtani.

Életrajzi adatai közül csupán azokat említjük meg, amelyek szükségesek személyiségének térbe és időbe való elhelyezésére.

Földesen született 1891-ben, Budapesten halt meg 1952-ben.

Középiszkolái elvégzése után a Budapesti Tudományegyetemen folytatja tanulmányait, de tudományos fejlődésére meghatározók külföldi tanulmányútjai:

1912-től Genfben, Münchenben majd Grazban tanul, ahol kora legjelesebb pedagógusaival kerül személyes kapcsolatba: Charles Bailly, Théodor Flournoy, Edouard Clapared előadásait hallgatja. Flournoy-n keresztül megismeri William James, John Dewey, Wilhelm Wundt lélektanát. Nyelvészetet Wilhelm Steitbergtól, Friedrich von der Leyentől tanul.

Neveléstudományi képzést elsősorban tanítómesterének vallott Finácsy Ernőtől kapott, aki Herbart pedagógiáját továbbfejlesztve megfogalmazza, hogy az érzelmi és akarati megnyilvánulások alá vannak rendelve az értelmi működésnek, amiből következik, hogy a nevelés értelemre való hatás.

Schneller Istvánnal szorosabb kapcsolatba kerül, együtt szerkesztik *Az Erő* című ifjúsági lapot. Schneller személyiségelmélete korszerűbb Finácsy mechanisztikus pszichológiájánál. A személyiség több mint az egyéniség: annak etizált és tudatra emelt formája. A nevelés lényege az egyéniség személyiséggé fejlesztése.

Hatással vannak rá Nagy László reformpedagógiai eszméi, Máday István individuálpszichológiája is.

Egész munkássága során személyes kapcsolatban állt svájci, francia, angol, skandináv, német tudósokkal, benne volt az európai kultúráramlatban.

Ilyen széleskörű kölcsönhatások alapján megpróbálták Karácsony Sándor neveléseméletét különböző irányzatokba sorolni: voluntarista, egzisztencialista, irracionalista felfogástól áthatott fideistának tekintették. Azonban egyik irányzatba se lehet erőszak nélkül besorolni, ugyanis olyan sajátosan magyar "természetes pedagógiai rendszert" alakított ki, amely az előző rendszerek kritikai továbbfejlesztésén alapul.

Karácsony Sándor nem foglalta önálló tanulmánykötetbe pedagógiai rendszerét, hanem azt az 1937-1947 között megjelent több mint húsz tanulmányából fejthetjük ki, amelyek pedagógiai elméletének egy-egy tételét tartalmazzák. Ilyen szempontból jelentősebb írásai: Hegyi beszéd, Barátság és szerelem, A magyar észjárás és közoktatásügyünk reformja, A könyvek lelke, Irodalmi nevelés, ócsúró magyarság, Magyar világnézet, A magyarok Istene, Magyar Ifjúság, Leckék a leckéről, Cserkészlet és kultúra, Nagykorúak és felnőttek.

Karácsony Sándor neveléseméletének vizsgálatánál figyelembe kell vennünk a pedagógiai fogalmak sajátos használatát.

A nevelés fogalmán olyan közös tevékenységet ért, amelynek folyamatában maga a nevelő is nevelődik. Ma úgy fogalmazunk: a növendék nemcsak tárgya, hanem alanya is a nevelésnek.

A nevelés módjának a tanítás-tanulás folyamatát tartotta, s így végső elemzésben az egész didaktikus nyelvi nevelés, még a matematika tanításában is. Így olvad össze az oktató-nevelő munka egyetlen nevelési folyamatba.

Ebből fakad a kultúra, az iskolai művelődés egysége, Karácsony Sándor műveltségfelfogásának jellemzője. Ez az egység a művelődés elemeit hordozó tudomány vagy - iskolai szinten - egyes tantárgyak nyelvi nevelésében valósul meg.

A nevelés folyamata - Karácsony Sándor társaslélektani felfogása szerint - az emberek közötti viszonyulásban realizálódik. Az én-ember értelmi, érzelmi vagy akarati viszonyba kerül a nem-én-emberrel. A beszédbeli első személy

jeleket ad a beszédbeli második személynek, aki felfogja és első személlyé válva visszajelez.

Az emberek közötti viszony tehát jelek segítségével valósul meg. A köznapi beszéd jelei a tudományban egyetlen jelentésű jelekké szűkülnek, jelrendszert alkotnak, a művészetben egyetemes jelentésű jelképrendszerré válnak vagy tettrendszerben nyilvánulnak meg. (Rossz májúj-májgyulladás - Ady: "Talán a mája se volt épp' szelíd.") Így fakadnak egy töről a nyelv, tudomány, irodalom, művészet, s így valósul meg a művelődés egysége.

A természettudományok, a matematika is jelrendszerben fejeződnek ki, csak itt az egyik ember nem *valakihez*, hanem *valamihez* viszonyul. A természettudományok végső fokon a matematika nyelvén fogalmazzák meg tételeiket és képletben fejezik ki. A képlet olyan mondat, amely matematikai formulába foglal egy természeti összefüggést. A szöveges feladatok lényege az, hogy nyelvi jelrendszerben fogalmazott problémát matematikai jelrendszerre kell fordítani.

Mivel a didaktikus nyelvi nevelés, ezért az anyanyelv tanítása és az anyanyelven való tanulás alapkövetelménye a nevelő munkának. Karácsony Sándor felfogása szerint az anyanyelv oktatása feltételezi egy élő idegen nyelv alapos tanulmányozását és egy holt nyelv tanítását. A három nyelv viszonyításából nyilvánvalóvá válik az, ami a nyelvben változó és ami állandó. Csak ez vezet el egy megalapozott nyelvi kultúrához. Ezen a téren Karácsony Sándor szigorúan fogalmaz: akinek nincs nyelvi kultúrája, annak semmiféle kultúrája nincsen.

A vallásoktatás kérdését a társaslélektan alapján közelíti meg. Először tisztázza, hogy a hit egyéni lelki megnyilvánulás, tehát oktatni, tanánni nem lehet. A vallás azonban társas tevékenység: legalább két embert tételez fel; egyik, aki vall és másik akinek vall. A vallás tárgya pedig az az életérzés, amit az ismeretlenhez való viszonyunk fejez ki: Wilhelm Wundt lélektana szerint a pszichés működés egyik pólusa szomatikus, a másik pólusa pedig pneumatikus életérzés. A két pólus közötti feszültség az egyéni pszüché értelmi, érzelmi, akarati működésében fejeződik ki. A szomatikus életérzést jognak, a pneumatikus életérzést pedig vallásnak nevezte.

Ezt az elméletet továbbfejlesztte Karácsony Sándor és Wundt kategóriáit új, ún. "hibrid" kategóriákkal bővítte: technika, erotika, érték, világnézet.

A nyelv, a társadalomtudományok, matematika, természettudományok mind jelrendszeren alapulnak, és ez bizonyítja a tudományok egységét. De vannak más jellegű tantárgyak is, mint rajz, ének, testnevelés. Ezeknél beszéd helyett rajzolni, énekelni, mozogni kell, tehát tevékenységet kell végezni. Így a vizuális, muzikális és szomatikus nevelés tettrendszerben valósul meg. Végső elemzésben a nevelés a jelrendszer, a jelképrendszer és a tettrendszer hármas egységében megy végbe, ez biztosítja azt, hogy a kultúra az iskolában "ne törjön cserepekre", hanem integrált személyiségek kincsévé váljon.

Az ismertetett elméleti megalapozás szellemében bonckés alá veszi a magyar nyelvvel kapcsolatos problémákat és megállapítja, hogy annak sajátos jellegét - ereszkedő jelleg, mellérendelő elv, agglutináció - a népnyelv őrizte meg. Az iskolák nyelve nem ilyen: a flektáló német nyelv hatására alárendelő jellege van, s mint ilyen, idegen a gyermekek nyelvétől. (A földesúri parasztgimnázium tapasztalatai.)

Az irodalom fogalmát Karácsony Sándor kétféleképp is módosította: nem köti frásbeliséghez, az érzelmileg telített szóbeli viszonyt is irodalomként kezeli (a nép ajkán élő, még le nem írt mese, vers stb.). A másik módosítás pedagógiai vonatkozású: irodalmi nevelés csak akkor valósul meg, ha a nevelő és növendék közösen jutnak el a "szép" birodalmába.

A vallásos nevelést társaslélektani oldalról közelíti meg: a hit az egész lélek beolvadása a transzcendensbe, a lélekfeletti erők titokzatos világába. A vallás a hitükről valló és a hívő személyek közössége. Így lélektani szempontból sokféle vallás létezhet, még az ateizmus is vallásnak tekinthető.

A közösségi élet értékeinek vizsgálatánál a következő értékeket határozza meg: a jogban az autonómiát, a művészetben az őszinteséget, a tudományban a

világosságot, a társadalomban a szabadságot, a vallásban pedig a transzcendens örök értékét.

Az ifjúság nevelésével kapcsolatosan nevelés-felfogásában és gyakorlatában jelentős szerepet kap a cserkészlet, amit a serdülők természetes életformájának tekint, s ezért vezető munkásává szegődik. Ennek során Kodály Zoltánnal, Bárdos Lajossal, Mathia Károllyal együttműködve kiadja a "101 Magyar népdalt", Györffy István közreműködésével a "Regős kátét". Ő volt a regőscserkészlet megalapítója.

A közoktatás reformjának vizsgálatánál abból a felismeréséből indul ki, hogy a parasztság műveltsége és életmódja megmerevedett a 17. század szintjén. A több évszázados lemaradás csak mélyreható reformokkal oldható meg. Ezt a reformot azonban nem lehet felülről rákényszeríteni a közoktatásra, hanem alulról kell kiépíteni: olyan valóságos reformra van szükség, mint amelyet Bartók és Kodály a zenében végrehajtott.

Összefoglalásként idézzük Kontra György tanulmányának konklúzióját:

"A műveltség a művelődés eredménye. A művelődés...nem magánügy, hanem több ember közös ügye.

Embervoltunk megkülönböztető jegye a kultúrát hordozó nyelv. Ebből adódik az egyetlen jelentésű jelrendszerre törő tudomány, az egyetemes jelentésű jelképrendszerért küzdő művészet és a hatékony tettrendszerből szerveződő társadalom. Minthogy az individuális psziché a szomatikus és pneumatikus pólus feszültségének vibrálása, a társaslelki funkciók a szomatikus és pneumatikus életérzés között játszódnak le. A közösség szomatikus életérzése jog formájában nyilvánul meg, pneumatikus életérzése pedig vallás képében jelenik meg. A jog, a művészet, a tudomány, a társadalmi élet és a vallás a kultúra egyenrangú, szerves része. Sőt, idetartoznak azok a társaslelki funkciók is, amelyek ezek relációjából adódnak: a technika, az erotika, az érték és a világnézet. Egyik nélkül sem létezhet műveltség..."

Végző fokon a nevelés a létezés formája. Olyan létforma, amelyben a feltett féltől elemi erővel igényli a másik fél mindazt, ami bölcs, szép, igaz, jó és üdvös.

Dr. Molnár István

TIBOLDI ISTVÁN RÓL SZÜLETÉSÉNEK 200. ÉVFORDULÓJÁN

Unitárius Egyházunk múlt századbéli alsófokú felekezeti iskolai oktatásának egyik legmarkánsabb, legszínesebb tanító egyénisége volt a magát legszívesebben "mester"-nek nevező, két évszázaddal ezelőtt született Tiboldi István. Pályája kezdetén előbb a Közép-Nyárad mente és ott Szentgerice, majd a szülőföld, az Alsó-Nyikó mente gyermekeinek - felekezetre való tekintet nélkül - és e vidék népének is költői lelkületű tanítója volt. De ezen túlmenően hintette lelkének jobbító szándékú sziporkáit - elhivatottsága meggyőződésével - távolabbi tájakon élő faluszelei között is. "Bejárta gyalog, egy pálcával, kék zsebkendőjében pár fejéreműjével...sorban az egész Székelyföldet; a nép egyszerű hajléka s a nemesség palotái nyitva voltak a tisztelt és országszerte ismert híres néptanító előtt" - írta róla egykori tanítványa, nagy történészünk, szentgericei Jakab Elek.¹

Egyéniségének sokszínűsége a szülőföld szépségének ígézetéből, népe iránti lángoló szeretetéből fakadt. Tanított, nevelt szelleme tiszta forrásaiból fakadóan, verselt, írt kiapadhatatlanul, de Kriza János munkatársaival együtt gyűjtötte a néplélek vadvirágait is.